

D R U G I

Anton Leskovec

Iz starejšega osnutka drame »Jurij Plevnar«

I. dejanje

Konec 15. prizora:

Tilen Ručigaj:

Ničesar ne smemo in nočemo poslušati. — Torej ne greste z nami?

Jurij Plevnar:

Ne!

Delavci (vsak nekaj):

Pojdimo! — Kaj bi še iskali? — Vsi so enaki! — Gremo!

Tilen Ručigaj:

Potem bomo pa završili sejo sami; vi pa, gospod Plevnar, se čuvajte gladnih zapeljanih, kajti lačni zobje so dvakrat ostri! Pojdimo, možje! (Ven, medtem ko Jurij obstoji sredi sobe. Nekaj časa molči, nato pa zamahne z roko in sede zopet k mizi. Takrat se pojavi na stolu, njemu nasproti, človek v črno oblečen, njegovih let. Nekaj časa se gledata pozorno, pri čemer se Drugi porogljivo smehlja.)

14. prizor:

Jurij Plevnar, Drugi

Jurij Plevnar (razdraženo):

Že zopet si tu, grdoba! — Povej mi vendar enkrat, kaj hočeš od mene? — Ne, boljše je še, da me pustiš popolnoma pri miru. Kaj se mi vsiljuješ? Mir mi daj, razumeš, spak!

Drugi:

Sam me izzivaš in jaz sem toliko vljuden, da se ti vedno odzovem. Ne kratkočasim se ob tebi, kajti vedno si trd z menoj in vendar — in vendar hočem biti pri tebi.

Jurij Plevnar:

Ne potrebujem te.

Drugi:

Narobe: Potrebuješ me, danes bolj kot vedno dosedaj. Potreben sem ti pri izpeljavi, pri udeležitvi tvojega naklepa, roka tvoja sem, tvoje mišice, tvoj glas, sijaj tvojih oči, tvoja v dejanju izvedena odločnost, del tvoj sem. Ali sem ti potreben?

Jurij Plevnar:

In če ti rečem, da sem se premislil, da postanem zopet navaden priden meščan, da se bom priprijel vsakdanjega mirnega dela, da se bom oženil — sploh, da postanem reden član krdela...

Drugi:

Ali res? Glej, potem se poslovim od tebe takoj. Grem k drugim, ki bodo bolj hvaležni za moje

usluge. Grem na primer k tvojemu nasprotniku, ki sicer lažje izhaja brez mene kakor ti, pa mu vseeno pripomorem do zadnje odločilne zmage nad teboj. Da, da, moj dragi: Samo z onimi grem, ki res udarijo...

Jurij Plevnar (razjarjen):

Dobro torej! In sedaj, marš ven, opica, pomerili se bomo tudi s tistimi, ki jim boš drugoval in dokazal ti bom, da ste mi majhni vsi, ti in tvoji, da ste opice, da ste polena pod nogami, ki se jih iznebimo z brco.

Drugi:

Če je tako, moram pač še ostati pri tebi. Rekel si, da postaneš miren meščan, dobro, hotel sem iti. Toda takoj si zavzel staro pozo in napovedal novo vojsko, zato moram ostati. Kajti danes ti rečem: Tudi jaz nisem prost in svoboden. Moji zakoni so strogi: Ali misliš, da je tako lahko poslušati gospodarja, ki veleva poprijemati tam, kjer se energije črpajo že ob spočetju; s požirki studenčnice hladiti grla ponosnim preiskovalcem puščav; braniti uzurpatorje pred besnostjo razkačene drhali; zakrivati upornike meču reda in moči; skrivati zločince pred roko pravice; pomagati milijonarjem do milijard, ubogim do kruha, zlobnim do zločinov in pravičnim do dela ljubezni? Zato sem tudi tvoj. Kajti, Jurij Plevnar ni še odnehal, on hoče novotariti dalje, do drugih vetrov...

Jurij Plevnar (se je zagledal v daljave):

Utrujen sem nocoj, ni mi do ničesar več. — Jutri je nov dan, jutri bom mislil naprej. Kajne, da mi privoščiš počitka nocoj? (Ko pogleda predse, Drugega ni več, pač pa vstopi Mana.)

Mana:

Ali naj prinesem večerjo? — Za božjo voljo, kakšni ste, gospod Plevnar! Vi ste bolni, takoj mi greste v posteljo.

Zastor

II. dejanje

9. prizor:

Jurij Plevnar, Lija, pozneje Drugi

Jurij Plevnar:

Danes je bil zadnji dan, ki me je odvrčal od tebe k drugim zadevam. Sama si slišala vse na dvorišču tovarne, videla si, kako so mi dovolili »dopust«.

Lija:

Ničesar nisem razumela.

Jurij Plevnar:

Škoda. No, pa tudi dobro: Razumela boš to-le, kar ti bom sedajle govoril. (Se obrne, da bi pogledal po vrtu — in pred njim ob vohodu v lopo stoji Drugi.)

Drugi (*govori hlastno*):

Ne vznemiri se, da se ne izdaš. Da, zopet sem tu, kajti na oboje moram paziti. Tam notri sem stal tudi ob tebi, nisi me videl, le čutil. (*Jurij se sunkoma obrne.*)

Lija:

Vrt se polni, bolje bo, da hitro opraviva.

Jurij Plevnar:

Da, hitro. (*Se ji približa in sede k njej. Drugi se odmakne od vhoda in sede k bližnji mizi tako, da je z Jurijem vedno lice v lice.*) Lija, srečen sem, da se morem posvetiti odslej edino tebi; glej, vrnil se bom na nekdanji tir, zavozil bom v ono lepo pot, ki mi bo dala zopet tebe in s teboj vse drugo. Lija, ali si pripravljena iti z menoj proč od tu, daleč proč, kjer bova nastavila novo, veliko jutro najine sreče in moči?

Drugi:

To ni prava metoda osvajanja; jaz na tvojem mestu bi rabil manj izbrano formo, pa močnejšo vsebino.

Jurij Plevnar (*se mu zagleda v oči*):

Tudi na ta novi način dospem do svojega cilja.

Lija:

In kje je ta cilj?

Drugi:

Ali ga poznaš?

Jurij Plevnar (*k Liji*):

Daleč je še in vendar blizu, če mi hočeš ti pomagati.

Lija:

Kako si čuden, kot vedno; jaz te ne razumem.

Drugi:

Močno besedo ji reci, šolarček!

Jurij Plevnar:

Lija, ljubezen ti bo vse odkrila in v enem hipu boš videla.

Drugi:

Abstraktni pojmi ji smrde, potipaj vendar žensko naravo, če znaš!

Jurij Plevnar (*s stisnjenim glasom*):

Zakaj si tako trda, deklica? Ali me nisi razumela takrat, ko si pristala prvič na mojo besedo, tako mirno in odločno?

Lija:

Danes je tako prazen dan, ničesar ne morem misliti. Če bi bila doma, kje na prehodu, ali kjersibodi drugje, le ne tu, v tej dušechi množici, se mi zdi, da bi mogla svobodno izreči besedo.

Jurij Plevnar:

Tukaj jo izreci in ves pritisk dušechega ozračja se bo razblinil v svetlo lepoto, ljubica bela! — Zakaj molčiš?

Drugi:

V zenico ji poglej: Tam je toplomer, ki kaže temperaturo njene krvi. Tam boš videl, da ona ni riba.

Lija:

Jurij, danes ti res ne bom dala odgovora. To je vse, kar ti morem reči, ako nočem lagati. Jutri, Jurij, dobiš mojo končno besedo in — jutri se bova zgovorila za vedno. Kajne, da boš s tem za danes zadovoljen?

Jurij Plevnar:

Tako! — Te pa vprašam nekaj drugega, na kar boš gotovo lahko odgovorila. Ali je Hosta manj čuden od mene?

Drugi (*se nagne pozorno naprej*):

Vozel presekat, kakor Aleksander!

Lija:

Poznaš ga sam. Zdi se mi, da je zelo — odločen.

Jurij Plevnar:

On je odločen. Brez skrupulov bi povozil dete. Jaz ga sovražim.

Drugi:

Nova beseda; škoda da ni avtomobil.

Lija:

Tudi o tem hočem reči nekaj malega: Ni mi drago, da vidva v moji navzočnosti vedno občujeta tako, da sama ne vem, kaj naj govorim in komu naj pritrdim, da drugi ne bo jezen. Vem, da nista taka radi mene, toda jaz nisem rada v stalni zadregi.

Drugi:

To poglavje je končano. (*Se dela, kot da bi dremal.*) Flav-ze!

Jurij Plevnar:

Ne boj se, Lija, odslej mu bom prosto zrl v oči.

Lija:

In ne bosta si vedno rezala besed, in ne bosta se več prepirala?

Jurij Plevnar:

Ne bom se več prepiral ž njim.

Lija:

Hvala ti za to obljubo. Sedaj moram notri k papanu. Jutri — (*odhaja iz lope*) jutri pridi po besedo. (*Čez vrt v gostilno, Jurij za njo. Od ene vrtnih miz pa stopi Tilen Ručigaj in ga potegne za rokav.*)

10. prizor:

Jurij Plevnar, Tilen Ručigaj, Drugi

Tilen Ručigaj:

Srakoperjevo vino ni dobro, mojster!

Jurij Plevnar (*se okrene*):

Pusti me, Tilen, opravila sva.

Tilen Ručigaj:

To se Vam dozdeva, jaz pa imam še druge muhe v glavi.

Drugi (*kot da se je prebudil*):

V trebuh ga suni, prijatelj Jurij!

Jurij Plevnar:

Za tiste muhe se jaz ne brigam, Tilen, posebno pa sedajle ne. Če imaš kaj važnega, vrata moje sobe so ti še vedno odprta.

Tilen Ručigaj:

Mislil sem, da Vas je zborovanje malo bolj zmedlo; tako se mi pa zdi, kot da še vedno hočete razpolagati s hlapci, ki ste jih odpustili brez plačila zaslužka.

Jurij Plevnar:

Kaj torej hočeš?

Tilen Ručigaj:

Ničesar drugega danes, kot voščiti Vam dober tek k Srakoperjevemu vinu. Tudi Vas rad še enkrat gledam iz obraza v obraz.

Drugi:

Ta-le dečko je konkreten; pokaži mu primer iz box-a!

Jurij Plevnar (zamišljen obstane):

Tilen, ti in vsi me sodite napačno; mogoče vam bom še kedaj dokazal to resnico.

Drugi (stopi naglo k njemu za hrbet):

Rečem ti, da je pest boljša od besede; in noga močnejša od roke. Suni ga, ali ne vidiš, da čaka?

Tilen Ručigaj (kakor da ne ve, ali bi se obrnil, ali bi čakal. Ker pa so ju medtem obstopili drugi delavci, ga pogleda še enkrat srepo, se obrne in sede k mizi):

Možje, notri pijejo svojega, mi bomo pa tu svojega.

Jurij Plevnar (sredi vrta zamišljen. Nato se predrami, stopi k vratom gostilne in zakliče v vežo):

Peter Mladika!

Drugi:

Pa bi stopil notri, lepa natararica se vrti po veži. Jaz te čakam v vrtu.

Jurij Plevnar:

Proč, gnida ušiva! (Drugi sname klobuk, se nakremži in odide v ozadje.) Peter Mladika, pridi ven!

III. dejanje

7. prizor:

Jurij Plevnar, Drugi

Jurij Plevnar (črno oblečen, vstopi naglo in odločno, za njim Drugi. Jurij odloži klobuk in obstoji sredi sobe, Drugi se postavi ob oknu, obrnjen v Jurija):

A ti si se mi nekje pridružil. (Protij njemu par korakov.) Ti nisi nikak apatičen monstrum, ti menda pišeš kroniko.

Drugi:

Motiš se, če misliš, da sem kdaj v tvojem življenju omočil pero v tisto nečedno tekočino,

ki ji pravijo črnilo. Verjemi, da sem strašen materialist, ki ne znam niti brati. Tudi misliti ne znam, jaz samo čutim, tipam z vsem svojim bistvom. In veš, kaj sem: Pero pri uri, pri uri tvojega življenja.

Jurij Plevnar:

Včeraj sem te spodil: šel si, ne vem, če iz ubogljivosti ali strahu. Glej, danes sem boljše volje in ne bom te gonil nikamor. Samo škandala mi ne delaj, kajti danes se vendar ne smem osmešiti.

Drugi:

Tako-le stoji najino razmerje: Ako si močnejši od mene, se ti ni bati ničesar. Ako si slab, ti nobeno napenjanje ne pomaga, tudi moje ne. Vedi torej, da se ne borim s teboj, ampak, da sem ti le v podporo. Ako danes vse opraviva, me ne boš videl živ dan več, to ti prisežem.

Jurij Plevnar:

Ta nesrečni dual: Le priznaj, motovilo, da si malo vsiljiv. Ali sem te kdaj klical: O, pridi, moj dobri, in pomagaj! — Sram me je lahko.

Drugi:

Najbolj revna čednost sedanjega časa! Seštrevati je lepše, kot odštrevati, in množiti bolje, kot deliti. Jaz bi te po svoje drugače učil, tako se pa moram posluževati vaših okornih ved. Ko nimam dela, tedaj studiram, to se pravi, poslušam debate, predavanja, gledam delo. Zabavno to baš ni, ampak praktično je, sredstvo je, da se ti morem sploh približati.

Jurij Plevnar:

Pa si zadovoljen z menoj?

Drugi:

Na to ti ne morem odgovoriti. Kralj trenutka sem, povod končnega rezultata, zadnji vzrok efekta. Ko je storjeno, razpadem, zginem. Nikdar pa ne vidim niti sekundo naprej. O, popoln nisem, zato pa siguren.

Jurij Plevnar:

Vsekakor porablјiv. Če se obneseš, te obdržim v službi stalno. Le nekaterim nečednim razvadam se moraš odreči: Glavna tvoja nečednost je, da si vsiljiv. Pusti to razvado, moj ipsilon; ako vem, da si pri meni, te bom že klical, če te bom rabil. V kotu je tvoj prostor!

Drugi:

Žal, da ne morem sklepati kontraktov s teboj. Moje poslanstvo je pri kraju v tistem hipu, ko poudariš svoje misli in namene s tako krepkimi gestami, kakor to dela na primer Hosta ali Ručigaj.

Jurij Plevnar:

Prvi je vendar moj tekmeec in nisva še dobojevala. In drugi je moja kreatura, moj faktotum: kaj mi ga torej poveličuješ?

Drugi:

Tej kreaturi si res dal nekaj, kar ni imela in kar imaš ti. Ali ona je že prej imela, česar ti nimaš in to je v mojih ozkogledih očeh vse. Njemu se ne približam nikdar: Pozitivna pola sva oba in zato se odbijava.

Jurij Plevnar:

Glej ga, kaj klobasari! Čitati ne zna in vendar doktrinira o magnetizmu. Ti si menda prevahal že vse laboratorije.

Drugi:

Saj pravim, da porabim vse, kar mi služi. Včasih se zadovoljim z lepim, okroglim kamnom, včasih sprožim pištolo, včasih objamem, poljubim; včasih nasujem smodnika, zapalim dinamit; včasih vodim roko, ki piše; o, zgodilo se je že tudi, da sem po več noči z lepimi, zabavnimi historijami vzdrževal človeka, ki mu je bilo do tega, da ne spi. Tudi sem z drugo hrano pital ljudi, ki niso hoteli jesti, tako dolgo, da so se najedli življenja. Vidiš, takole! (*Zapre oči.*)

Jurij Plevnar:

Že vidim, da nisi šleva. Bodi, kar hočeš, danes te ne gonim nikamor. Toda oprost. (*Se obrne.*) Nevljudna sva, prišla sva menda voščiti in ne trošiti časa s kramljanjem.

Drugi:

Zgodaj je še; tudi bo tale soba najpripravnejši prostor za tako opravilo, kot je voščilo. Poleg tega pa se moreva, ko sva sama, do konca pomeniti o vsem. V družbi govorim tako ali tako le jaz, ker ti nisi toliko mojster, da bi z isto besedo odgovarjal drugim in meni. Ako ti je še česa potreba...

Jurij Plevnar:

Hvala! (*Gre na verando. V sobo pride Brigita.*) Gospodična, ali je gospod že dostopen? (*Drugi ostane na svojem mestu ob oknu.*)

8. prizor:

Jurij Plevnar, Drugi, Brigita

Brigita:

Vi ste to, gospod Plevnar! — Da, da, gori so v gospodovi sobi. Takoj bodo tu.

Jurij Plevnar (*zopet v sobi*):

In je gospodična Lija dobre volje?

Brigita:

Kakor vedno. Toda lepa je danes, kakor sneg v večernem solucu. Gospod Plevnar, nikdar vam ne bo žal, da ste pogledali z lepim očesom na našo gospodično. Še gospod Hosta je ves zavzet.

Jurij Plevnar:

Paziti bo moral, da ne zgori. Gospodična, torej me boste najavili!

Brigita:

Prosim, gospod Plevnar. (*Proč na desno, v tem pa vstopi v ozadju Peter Mladika.*)

9. prizor:

Jurij Plevnar, Peter Mladika, Drugi

Peter Mladika:

O, Jurij, pa tebi prvemu voščim dober dan. Namreč, na stopnicah me je srečala mačka, hotela me je pač opomniti na včerajšnji dan. Saj toliko ga nisem imel, da bi blebetal nemnosti, kaj, Jurij?

Jurij Plevnar:

Beži no, kaj govoriš! Včeraj je bil tvoj srečen dan.

Peter Mladika:

Danes bo pa tvoj. Mislim namreč, da imaš gotove namene; veš, žalibog te pri takih stvareh ne morem podpreti, kot bi se spodobilo prijatelju, vendar ti pa dam nasvet.

Jurij Plevnar:

No, prosim.

Peter Mladika:

Pri ženski bodi ali predrzen ali pa previden. Ker prvo nisi, ni namreč v tvoji naravi, zato izberi drugo. Preden izrečeš besedo, jo, žensko, dobro poglej, kakšne volje je. Če vidiš, da je flegmatično čmerikava, jo pusti. Če je vesela, potem pa podjetno. In če je nervozna, jo potipaj na živce in se ravnaj, kakor ti bo velela: Kajti takrat je odkritosrčna, kadar ji česa manjka.

Jurij Plevnar:

Vse lepo, toda kdo ti je povedal, da imam danes kakšne posebne namene?

Peter Mladika:

Okolnosti, ljubček moj, indicije in drugi taki nebesni znaki.

Jurij Plevnar:

Ali verjameš, da sem nocojšnjo noč sanjal o svojem patronu? Celó legendo sem preživel, v srebrnem oklepu sem bil na iskrem helcu, zmaja sem poteptal kakor črva in devico rešil robstva. In takrat sem se prebudil — škoda, device nisem utegnil niti dobro v obraz pogledati.

Peter Mladika:

Pa ti je koj nekaj reklo, da stori to bolje podnevi. In zato si se del v parado, v moderen oklep in sedaj se odpravljaš na pohod. Bog ti pomagaj, prijatelj, jaz bom vedno poleg tebe.

Jurij Plevnar:

Hvala ti, Peter. Zdi se mi, da čujem korake, čestitko si pripravi. (*Vstopi Srakoper. Drugi med prizorom izgine.*)